

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Puiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

B. Luiten

Hoe charismatisch zijn wij?

777 HOE CHARISMATISCH

MEDITATIEF

O.W. Bouwsma

Terechtwijzen

780

WANDELEN

MET GOD

O.W. Bouwsma

Leven met Jezus

781

ACHTERGRONDEN

D. de Jong

Bevoegd tot oordelen

782

OPVOEDING
EN ONDERWIJS

J.J.D. Baas

Wat geven we op?

785

KERKGESCHIEDENIS

H. Veldman

Keizer Karel V en de
kerkhervorming (1)

790

SAMENLEVING

A. Vlot

Tijd voor de eeuwigheid

794

en verder...

Persberichten

Kerknieuws

ZIJN WIJ?

Wat we horen uit Houten heeft wel de pennen in beweging gebracht.

Stil worden voor God, en dan luisteren naar wat Hij zegt, is dat niet een geestelijke uitdaging? En als je dan merkt, dat Hij iets van Zich laat horen of zien, is dat niet een enorme stimulans om te geloven?

Geen wonder dat dit mensen trekt. Er is een grote behoefte aan nieuwe ervaringen. Dat is in het algemeen zo, en niet minder in religieus opzicht. De meeste mensen die zich aan een gemeente onttrekken vandaag de dag doen dat niet omdat ze niet meer in God geloven, maar omdat ze elders een nieuwe impuls denken te ontvangen. Ze zijn op zoek naar iets dat meer verzadigt. 'The circulation of the saints', kwam ik eens als type-ring tegen: de circulatie van de heiligen, trekkend van de ene aantrekkelijke manifestatie naar de andere. Altijd op zoek, nooit verzadigd.

Wonderen en tekenen?

Opvallend is, dat er dan meestal

gezocht wordt naar iets *bij* het Woord. Een teken, een wonder, een genezing, een aanraking, of ook een sfeer, een ander patroon, iets dat weer nieuw en prettig aanvoelt. De gemeente te Corinthe wordt daarbij dan ten voorbeeld gesteld: was daar niet een bruisende gemeenschap vol van geestesgaven, 'charismata'? Waarom hebben we die nu dan niet? Waar is dat allemaal gehleven? Mebben we ons *niet* iets laten afpakken? Het antwoord is even simpel als nuchter: we leven nu in een andere tijd.

In de gemeente te Corinthe werden allerlei openbaringen ontvangen, ingevingen van God om door te vertellen in de gemeente (1 Cor. 14). Dat kon gebeuren in de taal van mensen

en van engelen. In die *fase* van de heilsgeschiedenis gaf God dat. Maar zelf sloot Hij die periode af, met de voltooiing van de Schrift: wie nu nog aan de profetieën toevoegt, hij zij vervloekt (Opb. 22: 18). Sinds die tijd verwachten wij geen nieuwe openbaringen meer, naast de Schrift. En de tekenen dan?

Die hadden altijd een ondergeschikte plaats. Ze dienden om de gesproken woorden te bevestigen. Daarom is het niet vreemd, wanneer de woorden niet worden uitgebreid, dal ook aan de tekenen niet wordt toegevoegd. En laat dat toch volkomen helder zijn. Meer nog dan in Corinthe werden in Galilea alle zieken genezen (Mat. 4: 23-25). Mensen kwamen van heinde en ver voor herstel, blinden, zieken en verlamden, en Jezus genas hen alten. Het is overduidelijk dat dit vandaag zo niet meer gebeurt. En dat hoeft ook niet. Toen heeft Jezus verteld en getoond, hoe zijn Koninkrijk is. Het geheel van zijn onderwijs en van die goddelijke demonstratie komt vandaag naar ons toe, niet in de weg van herhaling, maar in de *Schrift*. Het Woord. dat nu niet alleen af is, maar ook volkomen toereikend voor onze zaligheid.

Kan de Geest nu dan geen wonderen meer doen? Zeker wel. Wij leggen Hem niet aan banden, we zouden niet kunnen. Maar wat anders is, of je nog die wonderen en tekenen *structureel* moet gaan verwachten. Of je naast het Woord nog verder op *zoek* moet gaan.

Voorspelbaar?

Volkomen terecht hebben mijn collega's I. van Benthem en K. de Vries in deze zin gewaarschuwd tegen de charismatische accenten, zoals die in Houten worden gelegd. Prompt kregen ze daar als reactie overheen. dat ze zo 'voorspelbaar' hadden gere-

ageerd. En dat was niet bedoeld als compliment. Er had ook kunnen staan 'betrouwbaar', want dat was het. Maar nee, het was *voorspelbaar* en **wat** voorspelbaar is, is niet nieuw, niet inspirerend genoeg. De één schrijft zo, anderen denken zo.

Daarom zou ik op deze plaats in herinnering willen brengen **wat** Paulus schrijft aan Timotheus: er komt een tijd dat de mensen de gezonde leer niet meer zullen verdragen, omdat hun gehoor **verwend** is (2 Tim. 4:3). Verwend!

Dat doet je denken aan een kind met een kamer vol speelgoed, maar hij ziet het niet meer en verveelt zich te pletter. Het **zeurt** bij z'n moeder om nieuwe en andere dingen, maar zij antwoordt dat hij genoeg heeft. En als zij slim is, haalt zij wat uit die kamer **weg**, om kindlief te laten voelen hoe verkeerd hij bezig is...

Voluit charismatisch

Zijn wij dan niet charismatisch? Moeten wij daar niets van hebben?

Zeker wel! De **vraag** is alleen: **wat** verstaan wij daar onder?

In de Schrift zijn charismata de gaven die de Geest schenkt, spectaculair of niet. Het is het geheel aan toerusting, die wij persoonlijk en als gemeente mogen ontvangen. In ieders leven krijgt dat weer anders gestalte, vandaar de roeping om elkaar hierin aan te vullen. Hier zou veel over te zeggen zijn, wat ik nu niet wil doen.

Het gaat mij er nu om, dat wij samen zien dat alle verschillende charismata (meervoud) teruggaan op het ene **charisma** (enkelvoud) dat God schenkt in het leven van ieder die in Hem gelooft. **Hét** charisma is: het leven in Jezus Christus, onze Heer (Rom. 6: 23).

Met andere woorden: er zijn vele

charismata om het leven in bloei te zetten. Maar **hét** charisma is het leven **zèlf**, door de Heilige Geest.

Doof het Woord

Dit leven is een wonder. Het is verdiend op Golgotha, het wordt gedeeld met Jezus en ontvangen van de Heilige Geest. Wie dit ontvangt is uit God geboren.

Hierin ligt meteen al een ernstige waarschuwing, om dit leven niet op menselijke wijze te doen ontstaan, vanuit allerlei systemen en patronen en wat een religieuze mens ook maar verzinnen kan. De geboorte uit God is door de Heilige Geest.

En het heeft Hem behaagd, daarvoor het Woord te gebruiken.

Dat Woord is als een zaad, vol van het leven dat voor ons is bedoeld (1 Petr. 1: 23).

Wanneer het Woord wordt verkondigd (en gelezen, bestudeerd, besproken), wordt het zaad gestrooid in de harten. Daar wil het ontkiemen, wortel schieten, groeien, om ons in te lijven bij Jezus Christus en zo vruchtbaar te doen zijn.

Een groot wonder, geheel uit God (Jac. 1: 18).

Geen mens voltrekt dit, of voegt hier iets aan toe.

Alle charismata ontstaan uit dit ene charisma.

Kortom: alle charismata ontstaan door het Woord. Niet naast het Woord. Nee, *door* het Woord.

Dat is ten diepste waar het om gaat, dit werk van de **Heilige Geest**. Net als in de tuin: wij zaaien, geven water en wieden onkruid, en wat er dan groeit kan niemand verklaren. Dat is uit God. Maar één ding is duidelijk: wat er groeit is *uit* het zaad, niet *naast* het zaad.

Onverzadigd?

Maar hoe kan het dan, dat mensen blijven zoeken, onverzadigd

zijn? Is het Woord uitgewerkt, in onze tijd? Is het te voorspelbaar geworden? **Zijn** we uitgeluisterd?

Ik denk dat het probleem anders is. In alle eenvoud heeft Jezus ons uitgelegd, dat het zaad een voedingsbodem wil. Het wil aandacht en diepgang, ruimte en tijd. Geen enkel zaad staat binnen twee dagen in bloei. Maar als de verdieping niet kan (omdat het hart zich afsluit voor meditatie) en de distels alle ruimte wegnemen (omdat het hart zich vooral vult met andere begeerten), dan kun je op die bloei lang wachten. Als er dan toch een zeker verlangen overblijft, blijf je zoeken. Er moet iets zijn, maar waar en hoe? Misschien is het ergens anders... En daar begint de zoektocht, de rondgang van de heiligen. Maar **waar ze het nok allemaal proberen te vinden, het zal toch in hun eigen hart moeten gebeuren.**

Wie Jezus heeft gevonden, zoekt niet verder. Hij is diep verzadigd, al zou verder alles hem ontbreken. Ook al zou in de kerk niet alles goed verlopen. Waar het evangelie klinkt, en wordt ontvangen, is eeuwig leven. Leven, dat vele vruchten draagt.

Uit God

Dit alles is uit God. Geen mens krijgt zaad in bloei. En meerdere teksten spreken hiervan. Zo heeft Jezus beloofd, dat wie van het levende water drinkt, **zal** merken dat het in hem wordt tot een fontein. Stroom van levend water zullen uit uw binnenste vloeien (Soli. 4: 14; 7:38). Dat is niet gering. Niet dat **wij** dan die fontein zijn, nee, zo wordt **Hij** in ons, tot onze eigen verwondering. Over charisma gesproken... Hierin ligt een duidelijke aanwijzing, dat wij (voor zover het van ons afhangt) aan God de ruimte moeten geven om zijn wonderen in ons leven tot stand te brengen.

Het Woord is kennelijk niet een bundel bewijsplaatsen, dat we voldaan kunnen dichtklappen en dan weten we het weer. Ook een preek kun je niet laten opgaan in het bijbrengen en ordenen van bijbelkennis. Nee, wat je **hebt** gelezen, gehoord en geleerd wil **doorwerken**, ontkiemen, tot leven brengen, enz.

Op die manier is het **niet** zo vreemd om stil te worden voor God.

Sterker nog: dat is onmisbaar. Ook met je religieuze ijver en met **heel** je kerkelijk leven kun je dit goddelijk zaad als met onkruid overwoekeren. Wanneer standpunten en tegenstellingen de toon aangeven, zal er weinig bloeien. Als vooral belangrijk is, dat alles volgens een geijkt patroon verloopt, stampen we zelf alle groei de bodem in.

Rust en ruimte zijn daarom heel belangrijk, temidden van alle persoonlijke en kerkelijke drukte. De ontmoeting met God in gebed, het overdenken van **wat** Hij zegt, het naspeuren hoe bijbelwoorden zijn bedoeld, het zoeken van Jezus' bedoeling met ons leven. **zó** is de grond waarin het zaad tot ontwikkeling komt.

Stil worden voor God.

Omdat Hij het doet, in mijn leven.

Door het wonderlijke Woord. Voluit charismatisch.

Ds. B. Luiten is predikant van de gereformeerde kerk te Zwolle-Centrum.

In twee voorgaande edities werd besproken C.J. Haak, kerk *in* de **21e eeuw, waar kerk voor de wereld zijn**, Kampen 1999, 96 blz., prijs f 19,90. Verkrijgbaar in de boekhandel en bij het deputaatschap Evangelisatie, postbus 499, 8000 AL Zwolle. E-mail: evangelisatie@gbouw.nl

Persbericht

Fusie GPZ, GLIAGG en GLIBW.

Sinds 1 januari 2000 zijn de Stichting GPZ, de Stichting GLIAGG (De Poort) en de Stichting GLIBW gefuseerd. De nieuwe instelling heet *Eleos, Stichting Gereformeerde GGZ*. Voor verwijzers en cliënten zal er op korte termijn niets veranderen. Dat betekent **onder** meer dat men voor aanmeldingen en verzoeken om informatie en advies bij de bestaande adressen terecht kan. Voor zaken van algemene aard kan men vanaf 1 januari terecht bij de algemeen directeur, de heer J. van der Wal, Postbus 490, 3300 AL Dordrecht, tel. 078-6317095, fax. 078-6317619.

.... *in staat ook elkaar terecht te wijzen...*

Rom.15:14

Fen gevaarlijk onderwerp is dat geworden, dat terechtwijzen. We denken dan aan lange tenen en opgestoken wijsvingers. **Vermannen**, terechtwijzen... laten ze zich met hun eigen zaken bemoeien. Balk en splinter, had Jezus het

KERNREDACTIE:

DRS. G. J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A. L. Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E. A. DE BOER, DRS. B. BOS.
DRS. I. D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS.
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES

MEDEWERKERS:

J. J. D. BAAS, J. M. DE JONG.
DRS. A. S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Dr. Damstraat 174, 8262 GJ Kampen. Tel. (038) 3310886.

Alle stukken **bestemd** voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Medio **bv.** Bedum. Technische Realisatie Scholma Druk bv, Bedum.

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Scholma Druk postbus 7 9780 AA Bedum
Telefoon 050 - 3013636 Fax 050 - 3012732
(o v v Reformatie)

E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank 66 30 92 620

ABONNEMENT

f 92,50 per jaar Studenten f 77,- per jaar
(binnenland). f 179,- per jaar (buitenland,
zeepost) Opzegging dient 1 maand voor
het verstrijken van het lopende jaar te
geschieden

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op **cassette verkrijg-**
baar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0.95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke **toestemming** van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

daar ook al niet over? Nou, wat moet je dan met het terechtwijzen van elkaar?
Dat zou wel eens helemaal niet kunnen of mogen!

Paulus spreekt er wel over. Op de achtergrond staat echter de eer en de heerlijkheid van onze God en niets anders. En dat maakt een heel verschil. Want dan is er ook een voedingsbodem, om zo te zeggen. Goedheid. noemt hij. Een openheid voor de ander. Kennis, staat er. Dan zal het gaan dat je weet wat de wil van God is in het omgaan met elkaar. En men was in staat elkaar terecht te wijzen. Drie voorwaarden worden er genoemd die alle drie voortkomen uit de bron: de eer van God.

Paulus neemt hier de gemeente in alle geledingen heel serieus. Hij doet een beroep op hun geestelijke zelfstandigheid. Hij schrijft dat, niet om te betuttelen, maar omdat hij er van uit mag gaan dat de gemeenteleden de waarheid weten (vgl. 1 Joh.2:21). Petrus schrijft datzelfde in zijn tweede brief (1:12): "Daarom zal het steeds mijn voornemen zijn u hieraan te herinneren, hoewel gij het weet en in de waarheid, die hij u is, versterkt zijt".

Dat is echt een beroep doen op elkaar. Echt terechtwijzen. Niet vanuit de hoogte of dergelijke houdingen, maar de ander respecteren in zijn of haar geloof. Geloof en kennis die de waarheid ziet en aanvaardt. Want we weten wel van eenheid en verscheidenheid (vgl. Ef.4),

maar de praktijk is best ingewikkeld. Maar als je dan elkaar op bepaalde dingen wijst binnen de gemeente, mag je ervan uitgaan dat ook de ander Gods eer met zijn doen en laten op het oog heeft. En als dat niet zo is, mag je elkaar daaraan ook herinneren. Omdat het ten diepste om de heerlijkheid van God gaat. En niet om je eigen overtuiging of inzichten.

Juist dat elkaar terechtwijzen en de manier waarop dat gaat is de proef op de som **van** ons geloof in de Here. Of **we** ook iets geleerd hebben van het voorbeeld dat de Here Jezus ons naliert. Van zijn ontferming, zijn liefde, zijn bewogenheid, Als we daarvan geleerd hebben, weten we ook wat mild-zijn inhoudt. En dan wel voor het aangezicht van de Here, onze God. En dat is heel bepalend voor het opbouwen van elkaar.

Ds. O.W. Bouwsma is predikant van de gereformeerde kerk te Gouda.

wandelen met God

Zomaar een paar opmerkingen vanuit een heel bekende geschiedenis uit Marcus 6: hef wonderlijke te eten geven van duizenden mensen. het gaat om rust, om verantwoordelijkheid en om vertrouwen. Woorden die op het eerste gezicht helemaal niet zoveel met elkaar te maken hebben.

Drukke

Wat een drukte om Jezus een zijn discipelen heen. Ze hadden dan heel wat gedaan en steeds maar zwermde de mensen als bijen om hen heen. De leerlingen komen bij Jezus terug om verslag uit te brengen, en de mensen staan alweer te dringen. En Jezus zegt: rust eerst maar een beetje uit. Ik vind dat zo'n heerlijk woord uit de mond van de Here Jezus. Toegegeven, wij zijn de discipelen niet en alles verschilt. Maar drukte, ook drukte binnen het Koninkrijk van God kennen vee? mensen tot op de dag van vandaag heel goed. Het moet allemaal gebeuren, binnen de kerk en daarhuiten en de schouderders zijn weinig en dit moet nog en dat... Verkeerd? Moet dat de vraag altijd zijn? Die tussen goed of fout? Rust maar uit, zei Jezus ooit tegen zijn leerlingen. Kom gerust op adem, bij Mij, thuis in je gezin. Nu even die ander niet, maar geniet van wat je hebt kunnen doen. Lekker dat er voice-mail is.. of dal je de stekker er uit kunt trekken. Schitterend en bemoedigend, dat woord van de Heer.

Verantwoordelijkheid

Maar ja, mag dat wel? Je even

terugtrekken? Past dat bij dienst betoon? Christen-zijn is toch 24-uurs-dienst?

Het is waar, we weten en voelen ons verantwoordelijk. We krijgen dat ook van onze Heer, verantwoordelijkheid. Als na de rust de leerlingen de opdracht krijgen van Jezus al die mensen te eten te geven, staan ze met open mond Hem aan te kijken. Wat een onmogelijke opdracht... daar kan geen mens verantwoordelijkheid voor op zich nemen. Teveel, te groot, je kunt niet 'heksen'! Jezus wist natuurlijk heel goed, dat zijn leerlingen zoveel brood niet bij zich hadden om 5000 man te eten te geven. Maar zijn opdracht leert hen wel verantwoordelijk te zijn voor al die mensen om hen heen. Zorgen voor iemands zieleheil is niet genoeg, er moet ook gegeten worden. Maar voordat je ten onder gaat aan te zware en niet te dragen verantwoordelijkheid mag je leren en weten dat Jezus heeft en geeft wat wij niet hebben. Hij redt. En wij mogen met Hem meewerken, ook vanuit die rust...

Brokken...

Jamaar, als dat zo moet... gebeurt er dan wel werkelijk wat? Alles terugleggen bij Hem en dan pas

zelf aan het werk... kan dal? Krijg je dan geen brokken?

We moeten toch dit en we moeten toch dat... En Jezus zegt tweemaal: rust! Lichamelijk en geestelijk. Met Hem en hij Hem. Dat mag je in geloof opbrengen. En het is juist de goede volgorde! Rust en rust is twee en toch één bij Hem en in Hem. Want dan kan er wat gebeuren! Jezus geeft opdracht tot een ordelijke opstelling van de mensenmenigte. Overzichtelijk. Het gaat er in het Koninkrijk van God bepaald niet wanordelijk aan toe. Integendeel, het is overdacht en overzichtelijk voor Jezus en voor zijn leerlingen. Tot op de laatste dingen: het ophalen van het eten dat overblijft. Er worden geen brokken gemaakt, maar er blijven over! Want men moet immers nog verder? Onderweg zijn?

Rust

Rust 1, rust 2 en God schakelt mensen in om gewoon te rapen. Medewerker mag je zijn. En dat is al zo schitterend als je dat mag zijn in de schaduw van je Heer, het Hoofd en zijn Lichaam, de gemeente. Onderweg is Hij er, zorgt Hij en overbelast Hij geen mens. Integendeel. Hij ordent en weet de weg. En Hij zorgt zelfs voor energie van straks en morgen. Rust mijn ziel... uw God is Koning.... Reken maar!

Ds. O.W. Bouwsma is predikant van de gereformeerde kerk te Gouda.

BEVOEGD TOT OORDELEN

D. de Jong

(1 Korinthiërs 14:29-38)

achtergronden

In 1 Korintiërs 7 is Paulus begonnen met het beantwoorden van vragen aangaande onze christelijke vrijheid: of we bevoegd zijn bepaalde dingen te doen of juist niet. In dit verband heeft de apostel in hoofdstuk 11 de gemeente es op gewezen dat iedereen zijn of haar eigen plaats moet kennen. Daarover handelden beide vorige artikelen, waarin uiteen werd gezet dat en hoe zowel mannen als vrouwen de bevoegdheid hebben ontvangen om in het openbaar te profeteren en voor te gaan in de gebeden.

Het streven naar speciale profetische gaven

Wat nu het profeteren betreft, sinds de Pinksterdag behoort ook dit tot de roeping van alle gelovigen. Nu was de tijd van de vroege christelijke kerk nog een tijd van overgang. Daarom waren er toen naast de apostelen ook speciale profeten met een bijzondere gave of charisma. Zij ontvingen soms openbaringen van God aangaande bepaalde dingen die gebeuren zouden. Zulke speciale profeten waren er niet alleen in Korinte, maar ook elders (zie bijvoorbeeld Handelingen 21:8vv).

Ook lezen we er van hoe dit speciale soort profetie functioneerde bij de verkiezing van ambtsdragers. In Handelingen 9 lezen we dat Ananias in een visioen werd opgedragen Saulus te vertellen dat hij door God benoemd was als apostel onder de heidenen. We lezen in Handelingen 13 dat er in Antiochië profeten waren tot wie de Heilige Geest zei: "Zondert mij nu Barnabas en

Saulus af voor het werk waartoe Ik hen geroepen heb". In Handelingen 16 lezen we over Timoteüs in Lystra, die "goed bekend stond bij de broeders te Lystra en Iconium", en van wie Paulus graag wilde dat die hem vergezellen zou. In 1 Timoteus 1:18 herinnert Paulus hem er aan dat hij zijn ambt als evangelist moet verrichten "overeenkomstig de profetieën, die vroeger aangaande u zijn uitgesproken".

Uit al deze voorbeelden blijkt dat de verkiezing van ambtsdragers bestond uit een benoeming, die voorafgegaan werd door een profetisch aanwijzen van de te benoemen personen. Soms was dat een aanwijzing op grond van een bijzondere openbaring, maar ook gebeurde het, zoals het nog steeds gebeuren moet, door het reeds bekende Woord van God aangaande de vereisten voor het ambt profetisch toe te passen bij de aanwijzing van geschikte personen.

Kort samenvattend kan gezegd worden dat alle gemeenteleden,

zowel mannen als vrouwen, naar die profetische gave en de uitoefening ervan moesten streven; dus ook, om het in woorden van vandaag te zeggen, dat allen het stemrecht, of beter de stemplicht zowel voor mannen als voor vrouwen moeten begeren en uitoefenen.

Nu hebben wij inmiddels de volledige openbaring van God ontvangen in de boeken van het Oude en het Nieuwe Testament. Daarom worden wij niet meer opgeroepen om te streven naar die speciale gave van profeteren. Wij worden nu geroepen om te streven naar een zodanige Bijbelkennis dat we allemaal kunnen profeteren tot opbouw van de gemeente, en tot het overtuigen van wie we buitenkerkelijken noemen.

Het oordelen over bijzondere profetische openbaringen

Wanneer er speciale profetische openbaringen werden doorgegeven of profetische aanwijzingen gegeven werden moesten die getoetst worden. Ze moesten beoordeeld worden op de vraag of ze werkelijk van God kwamen, of ze in overeenstemming waren met Gods reeds geopenbaarde Woord, en verder ook op de vraag hoe er op gehandeld moest worden.

Zo schrijft Paulus in 1 Tessalonicensen 5:21: "Dooft de Geest niet uit, veracht de profetieën niet, maar toetst alles en behoudt het goede". Van daar dat de apostel in vers 29 zegt dat de anderen het moeten beoordelen.

Die beoordeling is nodig omdat er in de kerk ook valse profeten kunnen optreden. Zowel de brieven van Paulus als die van Petrus waarschuwen tegen valse profetie. Ook de apostel Johannes waarschuwt er tegen in 1 Johannes 4:1: "Geliefden, vertrouwt niet iedere geest, maar beproeft de geesten of zij uit God zijn; want vele valse profeten zijn in de wereld uitgegaan". Het is dus geen wonder dat Paulus de gemeenteleden in Korinte opdraagt te beoordelen wat er geprofeteerd wordt. Maar er is ook nog een tweede reden. Als men na toetsing van wat gezegd is mag concluderen dat de profetie inderdaad van God zelf komt en met Zijn geopenbaarde Woord overeenstemt, moet de vraag overwogen worden hoe nu op die profetie te handelen. Het boek Handelingen bevat daar verschillende voorbeelden van.

Wie tot beslissen en besluiten bevoegd zijn

Er moeten dus beslissingen worden genomen, en die beslissingen moeten worden uitgevoerd. Daarmee komen we tot de vraag met wat voor bevoegdheid het beoordelen van wat geprofeteerd is plaats vindt. In vers 32 schrijft Paulus dat "de geesten der profeten zijn aan de profeten onderworpen". Het is uiteraard onmogelijk dat Paulus hier bedoelen zou dat de Heilige Geest aan de profeten onderworpen is. Hier moeten andere geesten bedoeld zijn, namelijk die waarvan Johannes in 1 Johannes 4:1 heeft gezegd in hetzelfde verband van beoordelen: "vertrouwt niet iedere geest, maar beproeft de geesten, of zij uit God zijn". Nu heeft Paulus in hoofdstuk 11 in verband met het profeteren gesproken over de engelen (zie beide vorige artikelen daarover). De hier bedoelde geesten zijn de

engelen, die volgens Hebrëeën 1:14 als dienende geesten worden uitgezonden ten dienste van de gelovigen. Hebrëeën 2 zegt dat in Christus alles aan de mensen onderworpen is. de engelen inbegrepen. Paulus heeft dat ook gezegd, in 1 Korintiërs 5:3, toen hij aan de gemeenteleden in Korinte vroeg: "Weet u niet dat wij over engelen oordelen zullen?"

De andere profeten moeten dus beoordelen of de engelen, de geesten die openbaringen geven hebben, inderdaad engelen van God zijn, en niet engelen van Satan. En ook moeten zij beslissen hoe er op gehandeld moet worden.

Het is in dit verband, in het daarop direct volgende vers 34, dat de apostel liet nodig vindt te herinneren aan de in alle gemeenten der heiligen geldende regel, dat "de vrouwen in de gemeenten moeten zwijgen", een regel die God zelf in de wet gegeven heeft. Uit andere plaatsen in Paulus' brieven is duidelijk waarnaar hij verwijst: het is de regel van het begin, dat de man eerst geschapen is, tot wie God dan ook zonder tussenpersoon zijn Woord sprak, en die daarom de heerlijkheid van God weerspiegelt. En de vrouw, die na en uit de man gemaakt is, mag diens heerlijkheid weerspiegelen, omdat God zijn Woord tot haar sprak via de man en in verband met hem.

Vandaar ook dat Paulus in vers 36 tot die dames in Korinte die kennelijk wilden optreden alsof ze mannen waren zegt: Wat? "Is het Woord van God bij u begonnen? Of heeft het alleen u bereikt?", dat is, u op uzelf, los van de man, als individuen? ¹ Daarop is maar één antwoord mogelijk: nee! God sprak eerst tot Adam, en Adam leerde Eva wat God van hen wilde. Eva onderrichtte Adam niet, maar Adam onderrichtte Eva. En toen

God na de zondeval ook tot Eva sprak, bereikte het haar niet los van Adam, maar samen met hem. Het was juist haar zonde geweest dat ze zelf de woorden van de gevallen engel ging beoordelen, in plaats dat ze eerst Adam daartoe de gelegenheid liet. Zo liet ze zich verleiden, en leerde ze Adam haar verkeerde beoordeling te volgen.

Het is dus op grond van de wet in Genesis 2 en 3 dat Paulus ook in 1 Timoteus 2:12 zegt: "Ik sta niet toe dat een vrouw onderricht geeft of gezag over de man heeft ... Want eerst is Adam geformeerd, en daarna Eva. En Adam heeft zich niet laten verleiden, maar de vrouw is door de verleiding in overtreding gevallen".

Uiteraard neemt Paulus hier niet terug wat hij eerder in hoofdstuk 11 gezegd heeft. Wat de apostel verbiedt is niet het profeteren, maar het zo onderrichten dat het een beslissend karakter heeft, waardoor de vrouw gezag over de man zou uitoefenen.

Maar waarom brengt Paulus hier dit verschil tussen profeteren wat de vrouw mag, en met gezag onderrichten wat ze niet mag, ter sprake? De reden is dat het nu gaat over het beoordelen van de profetie. Dat beoordelen heeft namelijk hetzelfde karakter als met gezag onderrichten. Er moeten beslissingen genomen worden. Van engelen moet beoordeeld worden, of ze door God gezonden geesten zijn of engelen van satan. Er moet besloten worden wat sommigen, onder wie mannen, doen moeten. Als het bijvoorbeeld gaat over mannen die gestemd of aangewezen zijn als mogelijke ambtsdragers moet over hun benoeming beslist worden, en ook moeten ze bevestigd en eventueel uitgezonden worden. Het is duidelijk dat als vrouwen ook daaraan zouden deelnemen ze ook over engelen zouden

oordelen, en dat ze eventueel ook mannen in de gemeente zouden oordelen en onderrichten en zo ook regeren zouden. Nu, zegt Paulus hier, zulk spreken van de vrouw in de gemeente zou Iclijk staan, zou ongepast zijn.

Vrouwen mogen wel profeteren in de kerk, maar niet regeren. Ze mogen wel predikanten en ouderlingen aanwijzen, door aanbeveling en door hun stem uit te brengen, als deel van hun profetische roeping: maar ze **mogen** niet beslissen, en dus niet zelf tot het leer- en regeer-amt gekozen worden. En dat is maar niet zo omdat een zekere Paulus het **zegt**, of omdat het zo in de kerkorde staat, maar omdat God het zo heeft gewild, en ook vandaag nog zo wil.

In de kerk ontvangen mannen en vrouwen **weer** hun eigen bij hen passende plaats. Ze zijn mede-erfgenamen van het eeuwige leven, terwijl ze tegelijk hun eigen plaats en roeping hebben in Gods verbond. Dit is de blijde boodschap van het Evangelie die mannen en vrouwen verlost en vrij maakt.

¹⁾ De gangbare uitleg is dat volgens Paulus het Woord van God niet in Korinte begonnen is, en niet alleen de Korintiërs heeft bereikt. Maar de context bevat geen enkele aanwijzing in die richting. Wel is de context nog steeds het verschil tussen man en vrouw, gegrond op het feit dat Gods Woord eerst kwam tot Adam, en via Adam Eva bereikte.

Ds. D. de Jong is emeritus-predikant van de *Ebenezer Canadian Reformed Church te Burlington-Ont., Canada*, en woonachtig te *Dordrecht*.

Persbericht

Christelijk opvoedingsblad Aan de Hand

De Hervormd Gereformeerde Jeugd Bond (HGJB) gaat samenwerken met het christelijk opvoedingsmagazine Aan de Hand. Via het opvoedingsblad wil de HGJB zich meer profileren op het gebied van christelijke opvoeding. De HGJB besloot aansluiting te zoeken bij Aan de Hand „omdat het een uitstekend opvoedingsmagazine is, waarin wij ons goed kunnen vinden”, aldus HGJB-stafmedewerker Adri Terlouw. „Het blad werkt vanuit bijbelse principes. Bewust kozen we dan ook voor aansluiting omdat het 'wiel' (lees: **Aan de Hand**) al was uitgevonden.”

Afgelopen week stemde het bestuur van de HGJB in op grond van een gezamenlijk ontwikkeld redactiestatuut te gaan samenwerken met Aan de Hand. Aan de Hand, het in februari 1999 opgerichte christelijke opvoedingsmagazine, richt zich op opvoeders met kinderen in de leeftijd van 0 tot 15 jaar. Het opvoedingsblad groeide binnen 10 maanden met een kleine 2000 nieuwe abonnees. Een lezersonderzoek na negen maanden toonde aan dat **Aan de Hand** hoge ogen gooit zowel als het gaat om de redactionele inhoud (7,6) als de vormgeving (7,5). De samenwerking houdt in dat de HGJB zich in eerste instantie voor drie jaar verbindt aan Aan de Hand. „Na die drie jaar gaan we gewoon door als het van beide kanten goed bevalt”, aldus Terlouw. Terlouw wordt in de nieuwe samenwerking toegevoegd als hoofdredacteur namens de HGJB. Daarnaast participeert de HGJB in de deelredacties Kind en kerk en Kind en gezin. De huidige hoofdredactie van Aan de Hand,

algemeen hoofdredacteur Jetze Baas en Anne Nijburg, zijn uitermate content met de nieuwe partner. Baas: „Met de HGJB halen we niet alleen een zeer betrouwbare organisatie in huis, maar ook een instelling die heel veel 'know how' heeft opgebouwd op het gebied van kinder- en tienerwerk. Daar worden we als redactie en als magazine alleen maar beter van. Juist op de gebieden waar de HGJB zich mede voor gaat inzetten, konden we best nog wat hulp gebruiken. Bij zowel Anne Nijburg als mij leefde de wens om het kinder- en tienerwerk nog meer inhoud te geven. Juist voor het clubwerk in kerken en gemeenten, komt de HGJB als geroepen.”

„Daarnaast”, zo vervolgt Terlouw, doet **Aan de Hand** meer dan alleen schrijven. Op 27 mei vindt er in Veenendaal een opvoedingscongres plaats. Nee, geen hoogdravend congres gelukkig, maar een dag waar ouders terecht kunnen met al hun vragen die ze met anderen kunnen delen. Dat spreekt mij aan.”

Terlouw: „We zijn blij dat we nu binnen de bestaande redactie snel onze stek hebben gevonden. Opvoeden is enerzijds bijzonder mooi en spannend, maar anderzijds wordt het soms als bijzonder moeilijk ervaren, zo horen we regelmatig van de ouders. Wij geloven daarom dat we met Aan de Hand een goed en christelijk opvoedingsblad hebben gevonden dat we van harte kunnen aanbevelen bij de mensen in ons werkveld.”

Over de identiteit van het gereformeerd onderwijs

Aenige tijd staat de identiteit van de gereformeerde school ter discussie. De vraag die daarbij met name naar voren komt, is of je in deze tijd met zijn vele veranderingen met het gereformeerde onderwijs niet met de trend mee moet. We zouden de school meer open moeten stellen. En met 'durf' wordt dan bedoeld dat niet alleen zo nu en dan kinderen van andere kerkgenootschappen worden toegelaten. We moeten een stapje verder: hun ouders moeten volwaardig lid kunnen worden van de schoolvereniging. Tweederangs-leden is toch niet iets van deze tijd. Op ouderavonden waar de identiteit ter discussie staat, komen deze vragen tegenwoordig openlijk aan de orde. Soms gaan de voorstellen nog verder: Als je kinderen en ouders toelaat in dat gereformeerde onderwijsbolwerk, dan moeten toch zeker ook leerkrachten uit die kerkgenootschappen les kunnen geven op de gereformeerde school. Op het kerkelijk erf zien we toenadering van kerkgenootschappen in samensprekingen. Op politiek terrein is het vrijgemaakte GPV inmiddels opgegaan in een unie met de RPF. Past het dan nog wel om het dat gereformeerde onderwijsbolwerk zo gesloten te houden? Wat houden we daarmee eigenlijk vast? Wat is de waarde daarvan? Hoe is het gereformeerde onderwijs als aparte richting ontstaan en is het resultaat de moeite waard om daar je eigen zuil voor overeind te houden? Het is niet de bedoeling de lezers een eindoordeel voor te schotelen. Als medewerker van het gereformeerde onderwijs wil ik slechts hardop mee denken. Het gaaf er om dat we ons bewust blijven van ons 'erfgoed'. Met het woord erfgoed geef je aan dat het bijzondere waarde voor je heeft. Het gaat om een kostbare erfenis van de vorige generatie: (het hart van) het gereformeerde onderwijs.¹

opvoeding en
onderwijs

Vrijmaking en onderwijs

Waar komen onze gereformeerde scholen eigenlijk vandaan? Was het een hobby van een aantal 'fanatieke' vrijgemaakten? Als je de geschiedenis nagaat, krijg je een ander beeld: het is dan boeiend om te ontdekken dat de mensen die aan de wieg stonden van de vrijgemaakte scholen, van harte overtuigd waren van de noodzaak. Ze maakten zich zorgen over het welzijn van hun kinderen. In de eerste plaats vanwege het zogenaamde ethische conflict. Hoe kon je op principiële gebied je kinderen nog toevertrouwen aan mensen die je de kerk uitgezet hadden?

In de kerkstrijd rond de vrijmaking ging het met name over het kind. De verbondsofpvatting heeft alles te maken met onze kindvisie. Zijn kinderen van gelovige ouders nu kinderen van God ja of nee? Of ben je daar niet zeker van (totdat het tegendeel blijkt)? Mag je ze nu in de opvoeding voluit aanspreken op de rijkdom waaruit ze leven mogen of niet?

En wat voor gevolgen heeft dat vervolgens voor de omgang met die kinderen, thuis en op school? Zijn het die kostbare parels, die vanuit de rijkdom van de beloften mogen leven, of moet je ze in de onzekerheid laten en ze aanspreken hun best doen om dat te worden?

Het is bij de oprichting van de gereformeerde scholen niet om een ordinaire burenruzie gegaan. Het ging mede om de kern van de visie op kinderen van gelovi-

gen. En daarmee raakte het ook de visie op de opvoeding. En daarom heeft dat ook alles te maken met de gereformeerde school. Onderwijs vanuit de rijkdom of onderwijs vanuit de twijfel. Daar draaide het om. In '1944 en vervolgens' schrijft J. Messelink over het ontstaan van de gereformeerde school. Volgens hem waren er positieve en negatieve motieven. "De positieve hebben te maken met de opvattingen over verbond, doop en kerk. De negatieve met het ethisch conflict en de ontwikkelingen in het FC-onderwijs." (p34)

"Het verbond der genade staat weer centraal en de ogen worden weer geopend voor de troost en de betrouwbaarheid van de belofte van het verbond, die in de doop aan de kinderen betekend en verzegeld zijn."

"Het ten derde van de doopvragen krijgt weer een centrale betekenis. Primair is de godvrezende opvoeding in het gezin, de huiscatechese, maar dan ook in het verlengde daarvan, in de school."

Onderwijs vanuit de rijkdom of onderwijs vanuit de twijfel. Daar draaide het om.

"De belijdenis aangaande de kerk wordt opnieuw serieus genomen. De leer van de pluriformiteit van de kerk wordt als onschrijfbaar verworpen." Een andere conclusie die Messelink trekt als hij de geschiedenis overziet: "De geslotenheid (van het gereformeerde onderwijs) is vooral ontstaan in een proces van zich afzetten tegen de synodaal gereformeerden, christelijk gereformeerde ouders blijven in het door ons bestudeerde materiaal totaal buiten het blikveld." (p 373)

Hij roept vervolgens wel op om te bekijken "in hoeverre vormen

van samenwerking met christelijk gereformeerde en Nederlands gereformeerde ouders, die gereformeerd onderwijs van harte begeren, zouden kunnen worden ontwikkeld."

De vraag die ik daaraan zou willen verbinden, leeft die vraag eigenlijk in die kringen wel? In het vervolg komt deze vraag nog weer aan de orde.

Hoe loopt het nu?

De gereformeerde scholen anno 2000 zijn in principe nog steeds 'gesloten' scholen. Dat betekent dat kinderen uit andere kerkgenootschappen niet zonder meer toegelaten worden als leerling van de school. De meeste scholen hebben daar een vaste procedure voor. Als iemand van een ander kerkgenootschap zich meldt, volgt er een gesprek tussen een afvaardiging van het schoolbestuur (en directie) met de aanvragers. In dat gesprek gaat het over de motieven van beide partijen. Waarom wilt u uw kinderen op onze school hebben, en hoe willen wij gereformeerde school zijn. Daarbij komen natuurlijk ook de consequenties aan de orde: de kinderen zullen de psalmen/liederen moeten leren uit ons liedboek. De aandacht bij de klassengesprekken over de kerkdienst richt zich op wat zich die zondag afspeelde in de vrijgemaakte kerk. De kerkgeschiedenis van de laatste eeuw wordt vanuit vrijgemaakt perspectief verteld.

Ouders van kinderen uit andere kerkgenootschappen hebben een aanzien van de school alle rechten en plichten die ook andere ouders hebben,

De kinderen (en de leerkrachten) van de school ontmoeten elkaar 's zondags in de kerk,

daardoor kan het kind van ouders uit een ander kerkgenootschap zich buitengesloten voelen. De ouders kunnen geen lid worden van de schoolvereniging, maar mogen verder deelnemen in alle schoolgeledingen. Ze mogen goed onderwijs verwachten en hebben verder ten aanzien van de school alle rechten en plichten die ook andere ouders hebben. Als de aanvragers die punten niet als een probleem beschouwen volgt meestal toelating. De afspraken worden in de regel schriftelijk vastgelegd door beide partijen.

Gesprekken met alle ouders?

Het is opmerkelijk dat op veel plaatsen de besturen van gereformeerde scholen deze toelatingsgesprekken niet gewoon met alle ouders voeren. Ze zouden daarmee kunnen laten zien dat ook voor vrijgemaakt-gereformeerde ouders geldt: kiezen voor gereformeerd onderwijs is een bewuste keuze. Het mag van de kant van de ouders en van de kant van de school nooit een automatisme worden. Die gesprekken voer je met ouders die voor het eerst een kind op de gereformeerde school doen. Waarover zou je dan kunnen praten met die 'vrijgemaakte' ouders? Een paar onderwerpen waarover die gesprekken zouden kunnen gaan: Wat voor school willen wij zijn? Wat mogen jullie van ons verwachten? Waarom zouden jullie je kinderen bij ons op school willen hebben? Wat verwacht de school van gereformeerde ouders?

Zou zo'n procedure in de toelating van leerlingen, de bewustwording van het gereformeerde onderwijs en de bewuste keuze daarvoor niet versterken?

Uit ervaring van scholen die dit soort gesprekken al met de 'hofleveranciers' voeren, is bekend

dat dit zeer positief werkt. Dat geldt voor beide partijen! De school moet zich presenteren – en daar dus goed over **nadenken** – en ouders worden aan het denken gezet inzake hun schoolkeuze. Het is dan niet meer: we sturen onze kinderen naar de gereformeerde school 'uit gewoonte of bijgelovigheid'. Die gesprekken hebben het meeste zin als het oudste kind in een gezin zijn derde levensjaar heeft bereikt.

De winst

Wat is de winst van zo'n vijftig jaar gereformeerd vrijgemaakt onderwijs. Heeft dat allemaal zin gehad? Wat zetten we overboord als we de scholen open stellen? In de eerste plaats was deze hechte één op één- relatie school-kerk uniek! De Nederlandse emigranten exporteerden dit idee naar andere werelddelen. Maar op zich is deze situatie in Nederland uniek in de wereld.

Ook voor vrijgemaakt-gereformeerde ouders geldt: kiezen voor gereformeerd onderwijs is een bewuste keuze. Het mag nooit een automatisme worden

Voor kinderen is het van groot belang dat er een doorgaande opvoedingssfeer bestaat. De gereformeerde sfeer waarin thuis wordt opgevoed, loopt –als het goed is- in grote lijnen door in de gereformeerde school. Het boezemt vertrouwen in: meester zat gisteren ook bij ons in de kerk. De band tussen gezin – kerk en school, de zogenaamde triangel-gedachte stond min of meer garant voor een doorgaande lijn in de opvoeding. Via de kerk en de school is 'meester' ook aanspreekbaar. Door 'de triangel' weet je als ouders goed waar je met de school aan toe bent. Er

kunnen, niet opeens allerhande halfbijbelse dwaalverhalen verteld worden. Men wil op de gereformeerde school pal staan voor het Woord van God, zoals verwoord in de belijdenis. Dat is een rijke schat die naar mijn mening niet genoeg meer gewaardeerd en benut wordt.

Als het alleen om de bijbelgetrouwe lessen en de psalmverzen ging zou het wat karig zijn als dit als bestaansgrond van de gereformeerde school gezien wordt. Dan kun je nog besluiten je kind naar het openbaar onderwijs te doen en zelf thuis extra aandacht aan je bijbelonderwijs te besteden. Dan ben je net zover.

De gereformeerde school biedt veel meer: een gereformeerde sfeer. De leerkracht straalt dat uit in zijn/haar houding naar de leerling. En wat zijn kenmerken van die sfeer? Het kind wordt benaderd als een door God uniek geschapen wezen, met een prachtige basis: het is Zijn kind. Kinderen worden positief benaderd vanuit de rijkdom van het verbond. Daardoor wordt de onderlinge omgang in de gereformeerde school bepaald. En nu werken daar allemaal mensen, dus zal het gaan met vallen en opstaan. Maar dat mag geen excuus vormen om naar die onderlinge omgangssfeer te streven.

Bovendien worden de kinderen op deze manier voorbereid op hun plaats als christen in de maatschappij. Dat helpt een eenduidige opvoedingssfeer bij. Die kan nu optimaal zijn als je kijkt naar de gereformeerde gezinnen en de gereformeerde school. Mensen die zich daarbij aan willen sluiten. ook al komen ze uit een ander kerkgenootschap, hebben nu daarvoor ook de mogelijkheid.

De praktijk

Een paar voorbeelden hoe de

gereformeerde onderwijspraktijk er uit zou kunnen zien: Een kind is in de gereformeerde school nooit een nummer. Er wordt extrazorg besteed aan leerlingen, die dat nodig hebben. Niet omdat de overheid dat wil, maar uit onze gereformeerde visie op het kind komt die opdracht voort. In de school heerst een

Kinderen worden positief benaderd vanuit de rijkdom van het verbond. Daardoor wordt de onderlinge omgang in de gereformeerde school bepaald.

vriendelijke sfeer, geen kadaverdiscipline, want dat is de sfeer die God naar ons uitstraalt. Liefde en vergeving zijn kernwoorden voor leerkrachten en leerlingen. Er wordt rekening gehouden met verschillen tussen kinderen, omdat God dat Zelf aan ons voordoet. Leerkrachten zijn Gods vertegenwoordigers naar de kinderen toe en kunnen daarom geen 'lesboeren' zijn. Het gaat op de gereformeerde school niet om gereformeerd rekenen of gereformeerd spellen, want $1+1=2$ en bij 'ik loop' schrijf je de stam (ongeacht de achtergrond). Het gaat er in ons gereformeerde onderwijs veel meer om: hoe ga je daarmee om. Het draait om de een attitude van de leerkracht en de leerling. De ene zondaar voedt de andere zondaar op. Beiden, leerkracht en leerling moeten van genade leven. En die sfeer van verwondering over Gods grote genade heeft een centrale plaats in de gereformeerde school. Elke onderwijsvernieuwing houdt je daarom tegen het licht van die visie. Een gereformeerde school blijft steeds gedreven bezig de visie op het kind in de praktijk van het onderwijs te vertalen. Een dagelijkse strijd die de moeite waard is.

Een ander praktijkvoorbeeld: De gereformeerde school is de school van de ouders. En dat moet geen loze kreet zijn. Zij hebben deze school gewild. Dat betekent dat er een grote mate van openheid bestaat tussen school en ouders. En alweer, niet omdat de overheid dat zo nodig vindt, maar omdat ouders via de school hun doopbelofte kunnen nakomen.

De school is van de ouders is geen loze kreet. De gereformeerde school heeft de taak zo open mogelijk naar de ouders te zijn. We hebben toch niets te verbergen in de school? De ervaring leert ook hier dat angst (voor ouders) een slechte raadgever is. Omdat de ouders gereformeerde ouders zijn weet je wat je van elkaar kunt verwachten en waar je elkaar op kunt aanspreken. Je staat op dezelfde basis. Die openheid wil niet zeggen dat er geen taakafbakening en respect voor elkaar zou zijn.

Integendeel, je hebt dezelfde belangen op het oog. Teder op zijn gebied. Samen met de ouders kun je geweldige dingen bereiken met de school. De bewijzen zijn voorhanden. Dit is een belangrijk winstpunt voor het 'gestoten' gereformeerde onderwijs.

Daarnaast zijn er ook nog allereerste praktische voordelen. Allerlei projecten kunnen samen met de kerk opgezet worden rond speciale diensten. De kerk kan daarbij voor het betrekken van de kinderen bij de dienst, op de kennis en ervaring uit de school rekenen. De school kan meehelpen aan de voorbereiding van een kerkdienst.

In de kerk kunnen de psalmen die de kinderen in de week leren in de dienst gebruikt worden. Daardoor merkt het kind des te meer: het leven is één. 's Zondags in de kerk, 's maandags op school: het leven met en voor de Here gaat gewoon verder.

Tot zover de meest opvallende winstpunten.

Is er ook verlies?

De gereformeerde school kent helaas ook zijn schaduwkanten. De mensen die in de school werken zijn niet volmaakt. Er worden nogal eens fouten gemaakt. Het kan makkelijk gebeuren dat we met naam 'gereformeed' boven de deur van het gebouw genoeg nemen. Terwijl er achter die gevel niet daadwerkelijk wordt nagedacht en doorgedacht over de invulling van de gereformeerde sfeer op onze scholen. De afgelopen vijftig jaar heeft nog niet echt een gereformeerde pedagogiek of didactiek (een eigen schoolmodel) opgeleverd. We lopen al heel gauw achter allerlei onderwijsvernieuwers aan. Het lijkt daarbij wel of we voor de invoering van vernieuwingen nauwelijks toetsen of die achterliggende gedachten van die vernieuwing wel bij onze visie passen. Mondjesmaat zijn enige gereformeerde methoden ontwikkeld. Een aantal daarvan werd binnen het gereformeerde onderwijs nauwelijks met enthousiasme begroet.

Die sfeer van verwondering over Gods grote genade heeft een centrale plaats in de gereformeerde school.

De school kan met het inschrijven van nieuwe leerlingen heel automatisch omgaan. Je pakt het kerkboekje en schrijft de vierjarigen in als leerling. Er gaat dan nauwelijks enige werfkracht van de school uit. 'Ze komen toch wel'. De evangelische school voor middelbaar onderwijs 'de Passie' te Utrecht laat ons in advertenties zien hoe je kunt werven vanuit een visie. Ook voor de ouders kan gemakkelijk een rol gaan spelen. De

school is gereformeerd, daar zullen ze met mijn kind wel over de grote daden van de Here spreken. Ik kan het wel aan ze overlaten. En vervolgens laten de ouders de hele geloofsopvoeding er maar bij zitten. Wie praat er thuis met zijn kinderen wel eens door over de kerkgeschiedenis? Ook daarin zijn Gods daden op te merken. En over die daden moeten we het dagelijks met onze kinderen hebben (Deut. 6.) De ouders kunnen de rijkdom van het gereformeerde onderwijs uit het oog verloren zijn. Ook voor hen is het sturen dan een automatisme geworden. Of je doet het om niet uit de toon te vallen in je gemeente.

De ouders kunnen de rijkdom van het gereformeerde onderwijs uit het oog verloren zijn.

Tenslotte bestaat het gevaar dat bij de leerlingen het idee gaat postvatten, dat kinderen op andere christelijke scholen maar tweederangs gelovigen zouden zijn. Er kan een beeld ontstaan dat elk mens dat niet bij onze kerk hoort een vijand van je in. En met dat beeld doen we andere kinderen van God te kort.

Wat 'anderen' ervan denken

Hoe denken de 'gasten' van de gereformeerde school eigenlijk over het openstellen van de gereformeerde scholen. Uit persoonlijke gesprekken met mensen van andere kerkgenootschappen blijkt me steeds opnieuw: Zij hebben er nauwelijks behoefte aan dat we de gereformeerde school open zouden stellen. Er is eerder alle begrip voor die zogenaamde gedotenheid. Ze zeggen eerder: houd dat vast. Je weet niet half wat je met deze vastheid hebt. Op een heldere wijze las ik

deze mening ook verwoord door de christelijk gereformeerde prof. J.H. Selderhuis (beleidsnotitie Veluwe Plus: Kerk en ouders). Een aantal opmerkingen van Prof. Selderhuis uit die notitie: "De opmerking wordt gehoord dat de vrijgemaakte kindertjes akelig beschermd worden opgevoed wanneer ze op die gereformeerden scholen zitten. Mijn gedachte is dat een gedoopt kind ook heel veel bescherming nodig heeft."

"Het is fijn dat er vrijgemaakt zijn, want zij hebben beweren te weten dat verbond en geloof op alle terreinen van het leven doorwerken."

"Het is helemaal niet zo'n kunst om lid van **de** gereformeerde kerk te zijn. Met is wel een kunst om gereformeerd te zijn in die zin dat het leven klopt met de leer."

"G-organisaties worden tegenwoordig hoofdzakelijk van binnenuit beschoten. Voor hen die buiten staan is dat een heel merkwaardige **gewaarwording**, waar zij juist waardering hebben voor die G-organisaties. Het is fijn dat er vrijgemaakt zijn, want zij hebben bewezen te weten dat verbond en geloof op alle terreinen van het leven doorwerken."

Laten we met name die laatste zin maar eens goed op ons in laten werken voordat **we** ondoordachte stappen ondernemen.

Is de winst te handhaven?

Dit artikel is met name bedoeld om bewust te kijken naar wat we hebben. Is het de moeite waard om daarvoor te gaan? Bovendien zullen we nog een andere vraag onder ogen moeten zien: wie heeft er nu feitelijk (het meeste)

belang bij om onze gereformeerde scholen om te zetten in een soort open christelijk-orthodoxe scholen? Wat maken we dan sterker? Wat voor winst levert dat op voor onze kinderen? We **zullen** met z'n allen binnen het gereformeerde onderwijs hard aan het werk moeten: de bestuurders, de ouders en de leerkrachten. We zullen met name de rijkdom die **we** hebben eerst weer naar voren moeten halen. En die promoten. Er zal intern hard gewerkt moeten worden aan het **profiel** van de gereformeerde school. Hoofdvraag daarbij is: "Wie zijn we eigenlijk en wat willen we met onze scholen bereiken. En hoe bereiken we dat?"

Er is nog veel werk te verzetten in het gereformeerde onderwijs. Als je alleen al kijkt welke genoemde verliespunten nog zijn om te huigen naar winst.

Het werken aan deze vragen is de (zware) inspanning meer dan waard. Het zal ten aanzien van de kwaliteit van het onderwijs aan onze kinderen vooral winst opleveren!

"Voor een aantal gegevens in dit artikel heb ik dankbaar gebruik gemaakt van een bijdrage van J. Messelink in '1944 en vervolgens' pagina 29-39.

J.J.D. Baas is directeur van een gereformeerde basisschool en mede-hoofdredacteur van het opvoedingstijdschrift "Aan de hand".

uit de kerken

Rotterdam-Stad

Op zondag 13 februari is ds. M. de Vries uit Spijkenisse bevestigd door ds. E.A. de Boer als missionair predikant onder moslims in het Rijnmondgebied.

Adreswijziging

Nieuw adres:
Deputaten voor generaal-synodale publicaties:
Mr. D. van Dijk
Eendenkooi 36
8446 RD Heerenveen
E-mail: dvdijk@solcon.net

Adres voor de Sectie Communicatie *binnen het deputaatschap:*
Br. P.G.B. de Vries
Venrayseweg 35
5961 AD Horst
E-mail: pgbdevries@softhorne.net

Beroepen

te Den Helder: P. Niemeijer te Dordrecht.
te Amersfoort-Oost, Voorburg en te Siegerswoude/Frieschepalen: J.A. Schelling te Zevenbergen.
te Oegstgeest: R.F. Telgenhof, kandidaat te IJsselmuiden.

Aangenomen

naar Duiven/Velp: W. Dijksterhuis te **Dokkum**.

KEIZER KAREL V EN DE KERKHERVORMING (1)

H. Veldman

De machtigste man van de 16e eeuw – Gods gevangene!

In enkele artikelen hopen we stil te staan bij het levenswerk van Karel V die op 24 februari 1500 – dus 500 jaar geleden – in Gent werd geboren. Deze machtige Habsburgse vorst is – als geen ander – nauw betrokken geweest bij de belangrijkste politieke en religieuze ontwikkelingen in de 16e eeuw, ju hij heeft er zijn stempel op trachten te drukken. Dit geldt wel in het bijzonder van de kerkhervorming die begon met Luther en waarvan we tegen het eind van Karels leven mogen stellen dat deze zich sterker dan ooit mocht manifesteren in het Duitse rijk. Onze vragen bij dit gebeuren concentreren zich op de volgende kwestie: Ervan uitgaande dat Karel, koste wat het kost, de aloude rooms-katholieke kerk als de enig ware kerk wilde handhaven en dus alle ketterij zo goed mogelijk heeft willen onderdrukken, waarom is het hem, de grote keizer, niet gelukt om zijn godsdienstige doelstellingen te bereiken? Met dat doel konden zich toch alle andere vorsten van Europa verenigen? En de paus wist toch ook wel van politieke en militaire wanten? Één gecombineerde actie tegen dat 'schamele hoopje volk van Luther'... en de hele kerkhervorming zou van de Europese kaart zijn geveegd! Maar dit is nooit werkelijkheid geworden. Steeds weer waren er omstandigheden die het de keizer onmogelijk maakten een effectieve vuist te maken om de laatste dreun uit te delen. De ene keer was het de koning van Frankrijk, dan waren het de oprukkende Turken, ja zelfs was het de paus, en niet te vergeten de Duitse landsvorsten, die in hun relaties tot Karel V allerlei wonderlijke constellaties hebben bewerkt, zo dat het ene na het andere snode plan weer bijgesteld moest worden. Vaak moest Karel zijn tactiek veranderen, uiteindelijk zelfs zijn strategie. En zijn nederlaag was in 1555 van zijn gezicht af te lezen toen hij afstand deed van de regering.

In het laatste bijbelboek lezen we in hoofdstuk 12 vers 16: "En de aarde kwam de vrouw te hulp en de aarde opende haar mond

en verzwolg de stroom, die de draak uit zijn hek had geworpen." Prof. dr. S. Greijdanus tekent daar bij aan: "In den Her-

vormingstijd waren zowel Frans I als Karel V beiden tegen de zuivere prediking des Evangelies. en zochten zij de Hervorming te verhinderen en te verstoren. Maar door onderlingen oorlog moesten zij de Hervorming wel ten dele laten worden en (kon die) zich uitbreiden. Wat had er, menselijkerwijs gesproken, kunnen gebeuren, als zij eendrachtig zich op de Hervorming hadden geworpen, om haar te willen neerslaan. Zo waakt God over Zijn Kerk en Zijn zaak. Verheffen zich hoornen, om die te willen vernielen, dan beschikt Hij ook telkens weer smeden, welke die hoornen afhouwen, Zach. 1: 18-21."¹ Juist dit aspect van de geschiedenis van Karel V willen we van dichterbij bekijken. We worden eigenlijk nieuwsgierig naar het geheim van dit gebeuren. Maar om de man en zijn werk beter te begrijpen willen we eerst aandacht schenken aan zijn persoonlijkheid en de macht die hem ten deel is gevallen.

Karel V: familie

Ah op 24 februari 1500 in het Zuid-Nederlandse Gent in het gezin van de Bourgondische hertog Philips de Schone en de Spaanse prinses Johanna van Aragon en zoon wordt geboren, lijkt het geluk hun toekomst te bepalen. Twee jaar eerder had het vorstelijke paar een dochter gekregen, Eleonore, maar nu lijkt de toekomst van de dynastie echt verzekerd. Karel werd de naam van deze prins.² Genoemd naar z'n overgrootvader (van vaders kant), de ambitieuze Karel de

Stoute die in 1477 een smadelijke dood **was** gestorven op het slagveld hij Nancy toen hij een opstand in zijn Bourgondische rijk trachtte te smoren. Bijna was het toen gedaan met Bourgondië (waartoe ook de meeste zuidelijke Nederlanden en Holland en Zeeland behoorden!). Maar de enige dochter, Maria, **wist** haar toekomst veilig te stellen door in het huwelijk te treden met **Maximiliaan** van Habsburg (augustus 1477). Toen zij al in 1482 stierf, bleven haar man en twee kinderen in het bezit van de Nederlanden. In 1493 werd, nadat **Maximiliaan** ruim tien jaar **lang** het regentschap had uitgeoefend. Philips de Schone, haar enige zoon, Heer van de Bourgondische Nederlanden. En datzelfde jaar werd Maximiliaan gekozen tot keizer van het Duitse rijk. Het aanzien van de **Bourgondisch-Habsburgse** familie steeg tot grote hoogte.' En als in 1496 Philips de Schone als bruid Johanna van Aragon weet te verkrijgen, is daarmee de basis gelegd voor een erfenis die, indien ongedeeld, tot de meest begerenswaardigste ter wereld behoort. Immers, Johanna van Spanje (zoals ze ook wel genoemd werd) zal later van haar vader en moeder (Ferdinand en Isabella) de koninklijke waardigheid over Spanje erven, wat tevens inhoudt de schatten uit de sinds 1492 door Columbus c.s. ontdekte Nieuwe Wereld! De jonge prins **Karel**, die met zijn zusjes in de Nederlanden was gebleven toen z'n ouders naar Spanje togen, lijkt een zorgeloze toekomst tegemoet te gaan. Evenwel, de ontwikkelingen aan het Spaanse hof verlopen totaal anders. Nadat Karels oma Isabella in 1504 is overleden, sterft in 1506 volkomen onverwacht Karels vader Philips, waarschijnlijk ten gevolge van het drinken van teveel koel water na een bloedhete jacht. Karels moeder,

psychisch toch al **niet** sterk, stort daarna helemaal in en moet worden opgesloten in Tordesillas. Zij krijgt de bijnaam Johanna de Waanzinnige. Johanna's psychische problemen waren al ontstaan toen ze erachter kwam hoe haar man, Philips de Schone, haar meerdere malen ontrouw was geweest. Juist omdat zij hem hartstochtelijk beminde, werd dit gegeven een ware obsessie voor Johanna. Toen haar man in 1504 overleed, moest zij de regerings-taak overnemen, wat uitliep op een totale mislukking. Ze kreeg de manie om nachtelijke reizen te maken van stad tot stad, **waar**-bij ze het lichaam van haar man in een glazen kist meevoerde. Haar vader Ferdinand liet haar opsluiten in het kasteel van Tordesillas, waar ze haar jongste kind Catharina (geboren na de dood van haar man) bij **zich** mocht houden, maar verder een slechte behandeling kreeg en een steeds eenzamer leven leidde, tot haar dood in 1555.

Koning van Spanje

In de Nederlanden wordt keizer Maximiliaan weer regent, maar hij laat tot 1515 de werkelijke regering in handen van zijn dochter Margaretha. Karels tante dus. In Spanje trekt koning Ferdinand stevig aan de koninklijke touwtjes, tot zijn overlijden in 1516. Hij zou het liefste gezien hebben dat zijn kleinzoon Ferdinand (die aan het Spaanse hof werd opgevoed) daar de macht overnam, maar zover is het niet gekomen. Karel **was** nu eenmaal de oudste. Karels opvoeding en vorming in de Nederlanden zijn intussen – onder het wakend oog van tante Margaretha – toevertrouwd aan de vrome priester Adriaan Boeyens van Utrecht, die deels in de traditie van de Moderne Devotie staat. Hij zal het later nog tot paus brengen.⁴ In 1515 verklaart grootvader Maximiliaan op ver-

zoek van de Nederlandse adel **Karel** meerderjarig, waardoor hij de regering over de Nederlanden zelf ter hand kan nemen. Kort daarna, in 1516, wordt **Karel** geroepen om koning van Spanje te worden en verlaat hij voor het eerst de Nederlanden, samen met een kleine groep Nederlandse adviseurs die hem ook in Spanje zullen bijstaan in de regering. Tante Margaretha **mag** weer de landvoogdij uitoefenen. Slechts een aantal korte perioden zal **Karel** nog in de Nederlanden terugkomen. In januari 1519 komt het bericht binnen dat grootvader Maximiliaan in Oostenrijk is overleden. De **kerkhistoricus** H.A. Oberman vermeldt in zijn boek biografie van Luther, hoe Maximiliaan bepaald had dat zijn lichaam na zijn overlijden gegeseld moest worden, zijn hoofdhaar afgeschoren en zijn tanden uit zijn mond gebroken. Hij wilde als boeteling voor God verschijnen.⁵

Keizer van Duitsland

Aangezien het Duitse keizerschap geen zaak van erfopvolging is, zullen de zeven keurvorsten in de loop van 1519 hun (vrije) keus moeten maken voor een nieuwe drager van de keizerskroon. Slechts de Oostenrijks-Habsburgse familiebezittingen komen wel rechtstreeks toe aan **Karel** – hoewel ook diens jongere broer Ferdinand wel kans had gemaakt bij Maximiliaan. Toch moesten de belangen van de oudste hel zwaarste wegen. De keizerskeus van 1519 is een zware bevalling geworden. De zeven Duitse keurvorsten, drie hoge geestelijken en vier wereldlijke vorsten, krijgen te maken met de kandidatuur van de Engelse koning Hendrik VIII, de Saksische keurvorst Frederik de Wijze, de Franse koning Frans I en met **Karel van Spanje/Habsburg**. Nadat de eerste twee spoe-

De jonge keizer Karel V met de ridderketen van de orde van het Gulden Vlies. ca. 1520.

dig afvallen, wordt de keus voor Karel uiteindelijk voor een niet onbelangrijk deel bepaald door de financiële transacties die Karel via de bankiershuizen van Jacob Fugger en van Bartholomeus Welser te Augsburg in de richting van zijn vorsten toezegt. Samen met de bedragen die nog in Italië geleend worden, bedraagt de hele som voor Karels verkiezing 851.918 gulden, een ongehoord bedrag! Maar op 28 juni 1519 kiezen de keurvorsten eenstemmig te Frankfurt hun nieuwe keizer.⁶ Zij het niet zonder de 'Wahlkapitulation' (een soort keuzevoorwaarde waaraan de gekozene zich diende te houden, opgesteld door Frederik de Wijze) waarin de keizer de toezegging krijgt slechts de nodige hulp van de Duitse vorsten te zullen ontvangen als hij hun 'Libertät' (vrijheid) garandeert. De nieuwe keizer liet zich voortaan Karel V noemen, hoewel hij de eerste Spaanse vorst was met die naam (dus Karel I) en in de Nederlanden de tweede Karel in de Bourgondische regerende familie.

Machtsspreuken en machtsaanmatiging

In Spanje is intussen een felle discussie op gang gekomen waarin de vraag centraal staat of Karels keizerlijke macht verenig-

baar is met het Spaanse koningschap. Karel laat de Cortes (een soort volksvertegenwoordiging) in een officiële rede weten trots te zijn op het feit dat een Spanjaard weer eens keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie is geworden. Spanje had ook vroeger met glans deel uitgemaakt van het Romeinse rijk en keizers als Trajanus, Hadrianus en Theodosius waren grote zonen van dit land. En nu maakten grote gebieden van Italië deel uit van het Spaanse rijk (Napels, Sicilië, Sardinië, Noord-Italië). Toch mag Karel zich wel enige zorgen maken om Spanje: er broeit wat onder de top, namelijk onrust over het feit dat veel Nederlanders een adviserende rol spelen. Onder hen staat de eierzuchtige Willem van Croy, heer van Chièvres, op een voor-aanstaande plaats: hij krijgt in 1518 het opperbeheer over de staatsfinanciën. Karel van Croy, broer van de eerstgenoemde, kreeg het ambt van aartsbisschop van Toledo toegeworpen en werd zelfs primaat van Spanje. Samen met andere (financiële) bezwaren leidt het een en ander zelfs tot een korte opstand. Nadat de rust hersteld is laat Karel het bewind in Spanje over aan landvoogd Adriaan van Utrecht, zijn vroegere leermeester die intussen een stevige positie in Spanje heeft weten op te bouwen als bisschop van Tortosa en inquisiteur van Aragon, Valencia, Navarre, Castilië en León. In het begin van de jaren '20 krijgt Spanje een nieuwe opstand te verwerken, die van de Comuneros. Maar ook deze vooral stedelijke opstandigheid wordt in bloed gesmoord. In Spanje zullen de krachten van het absolutisme onder Karel V alleen maar sterker worden.

Steeds meer

De machtoefening van Karel V is gesymboliseerd in diens

wapenspreuk Plus Ultra, d.i. Steeds meer. De idealen die hiermee samenhangen zijn Karel voorgehouden door zijn adviseur en latere grootkanselier Mercurio Gattinara. Deze Italiaanse 'politicoloog' was drager van de middeleeuwse idee van de 'monarchia universalis', d.i. de gedachte van het allesomvattende, wereldbeheersende koningschap. Dit alles diende dan vooral om de belangen van de christelijke kerk te beschermen. Zonodig tussen beide te komen als 'voogd der kerk' ('advocatus ecclesiae'). De Habsburgse familie had zich al lang goed laten kennen: de wapenspreuk, afgekort in de klinkers AEIOU is op twee manieren uit te werken: in het Duits als 'Alles Erdreich Ist Österreich Unterthan' en in het Latijn heet het: 'Austriae Est Imperare Orbi Universo', hetgeen men vertalen kan als: Het is aan Oostenrijk om over de wereld te heersen. De rooms-katholieke historicus Z.J. Rogier verwoordt het zelfbewustzijn van Karel V op een treffende manier als hij schrijft: "Nooit moet deze monarch het bewustzijn verlaten hebben dat hij de eerste van alle schepselen op aarde was. dat niemand boven hem was dan God alleen."⁸

Intussen moeten we voor wat betreft het Duitse rijk juist weer niet stellen dat Karel V als keizer hier ongehinderd zijn gang kon gaan. Niet alleen de eerder vermelde Wahlkapitulation legt de macht van de hoogste heer aan banden, ook de nadere regelingen van de verhouding tussen de keizer en de landsvorsten laten zien dat de keizer hoogstens als 'eerste onder zijns gelijken' kan worden beschouwd.

Dat er in die tijd ook krachtige Europese leiders rondlopen die zich hier wel heel erg aan storen, heeft ertoe geleid dat Karel V in zijn landen nauwelijks één jaar rust heeft gekend. Men denke in

de eerste plaats aan Frans I, de koning van Frankrijk, die zich werkelijk ingeklemd heeft gevoeld tussen de enorme macht van Karel V. Het heeft in de 16e eeuw geleid tot verschillende oorlogen met wisselende winnaars. Ook moeten we denken aan verschillende pausen die een dergelijke universele machtaanmatiging niet in overeenstemming konden brengen met hun eigen even universele kerkelijke politiek. Karel V heeft het geweten. En Europa met hem. En de reformatie van de kerk kreeg ongedachte mogelijkheden! De 19^e-eeuwse historicus R. Fruin maakt in dit verband de opmerking: "Ware hij (Karel V) alleen keizer geweest, had hij als Spaansch en Italiaansch vorst geen andere belangen dan die van het Roomsche rijk in rekening behoeven te nemen, der geschiedenis der kerkhervorming zou een anderen loop hebben genomen."⁹

Karels huwelijk en nageslacht

Een van de middelen om de macht uit te breiden zonder daarvoor oorlog te moeten voeren is het sluiten van een huwelijk. Zo ook de Habsburgs-Bourgondische familie. Op het moment dat Karel V in 1526 in het huwelijk treedt met Isabella, de dochter van de Portugese koning Manuel, is daar dus niet in de eerste plaats sprake van liefde van man en vrouw voor elkaar, maar is het vooruitzicht van een mogelijke vereniging van Spanje en Portugal de doorslaggevende factor voor Karel V. In 1526 kan Karel echter ook stellen dat Isabella zijn vijfde verloofde is! Al in zijn wieg was Karel verloofd met Claude, de dochter van de Franse koning Lodewijk XII (die evenwel zou trouwen met Frans I die daarvoor liet Franse koningschap

verkeek!). Later waren er andere Franse prinsessen die voor een huwelijk met Karel V in de wachtkamer werden gezet. En in 1522 zou dan Mary Tudor, de dochter van Hendrik VIII van Engeland en Catharina van Aragon, Karels bruid mogen worden. Maar Karel wenste daar niet op te wachten: het meisje was immers nog maar 6 jaar. Tusschen had Karel een illegale relatie aangeknoopt met de schone Zuid-Nederlandse Johanna van der Gheenst te Oudernaarde, waaruit in december 1522 een dochter werd gehoren: Margaret-ha, die later trouwde met de hertog van Parma en na 1559 als landvoogdes de Nederlanden bestuurde (tot de komst van Alva). Nadat Karel V officieel getrouwd is, worden in het huwelijk met Isabella van Portugal, afgezien van diverse miskramen, drie kinderen geboren: Philips II (1527), Maria (1528) en Johanna (1535). In 1539 sterft Isabella in het kraambed, waarna Karel weduwnaar is gebleven tot zijn dood. Nog één keer is hij 'gevalen' voor een schoonheid en verwekte bij haar een kind. Dat was in 1546, ter gelegenheid van de Rijksdag van Regensburg; toen kreeg de vereenzaamde keizer gezelschap van de 19-jarige Barbara Blomberg en uit deze illegale relatie werd op 24 februari 1547 (Karels 47e verjaardag) een zoon geboren die we kennen als Don Juan, die van 1576-1578 de landvoogdij over de Nederlanden uitoefende. Karel heeft zijn twee onwettige kinderen dus erkend en hen een opleiding aan het hof laten geven. Indien we een van Karels 20^e-eeuwse biografen mogen geloven had Karel van zijn illegale liefdes wel spijt en wist hij zich een zondaar voor God.¹⁰

In een volgende artikel willen we ingaan op Karels verhouding tot Luther en diens kerkhervorming.

⁹ S. Greijdanus, *De Openbaring des Heesen aan Johannes*. Korte Verklaring. Kampen 1955, p. 198

¹⁰ Nog altijd is de meest complete biografie over Karel V die van Karl Brandi. Karl V. (ook in Ned. vertaling). Recenter is de korte schets van Peter Rassow, *Karel de Vijfde* (Den Haag 1962); de meest recente biografie is die van Hendrik Verbrugge, *Keizer Karel. Testament van een Habsburger*. (Tiel 1999). In dit herdenkingsjaar verschijnt er een nieuwe bundel over Karel V van de hand van H. Soly.

¹¹ Wim Blockmans en Walter Prevenier. In de ban van Bourgondië. Houten 1988

¹² J. Bijloos, *Adrianus VI. De Nederlandse Paus*. Haarlem 1980

¹³ H.A. Oberman, *Luther. Mens tussen God en duivel*. Kampen 1988, p. 35

¹⁴ De keurvorsten van het Duitse Rijk waren in 15191. de aartsbisschop van Mainz en Maagdenburg, Albrecht von Brandenburg, 2. de aartsbisschop van Keulen, Hermann von Wied, 3. de aartsbisschop van Trier, Richard von Greiffenklau, 4. Lodewijk V van de Palts. S. Fredrik III, de Wijze, van Saksen, 6. Joachim I van Brandenburg, 7. Lodewijk van Bohemen; ze kozen niet iemand tot keizer, maar tot 'Rooms-Koning', d.w.z. hij krijgt de nominatie van te kronen. te zalven keizer van het 'Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie'. De kroning moest plaatsvinden in Aken, de zalving door de paus van Rome.

Vgl. Alfred Kohler, *Kaiser Karl V*. In: Martin Greschat (Hrsg.), *Gestalten der Kirchengeschichte. Die Reformationszeit II*. Stuttgart usw., 1981, S. 147-170

¹⁵ L.J. Rogier, *Eenheid en scheiding; geschiedenis der Nederlanden 1477-1913* Utrecht/Antwerpen 1968, p. 32

¹⁶ R. Fruin, *Verzamelde Geschriften*. Deel VIII. 's-Gravenhage 1903, p. 293

¹⁷ H. Verbrugge, a.w., p. 84, 85, 149 en 155

Drs. H. Veldman is kerkhistoricus te Zuidhorn en docent aan het Gomarusscollege te Groningen.

drie typen techniek

Het is misschien een beetje mosterd na de maaltijd, maar **wat** was volgens u de meest invloedrijke technische vinding van de afgelopen eeuw? Die vraag is onlangs in het blad *De Ingenieur* door allerlei specialisten beantwoord. Volgens Simon van der Meer, de Nederlandse Nobelprijswinnaar in 1984 was dat de transistor, waaruit micro-elektronica en informatietechnologie zijn voortgekomen. Professor Veldman, voorzitter van de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid, benaderde de vraag geraffineerder, en koos voor een minder in het oog springende, achterliggende techniek die voor het vervaardigen van deze micro-elektronica onontbeerlijk is: laser-licht. Met laser-licht worden de elektronische micro-circuits geëtst, en bovendien wordt met laser-licht bijvoorbeeld bij de kassa in de winkel de barcode op uw boodschappen gescand, en ook de muziek van uw CD's gelezen. Ir. W. Dik van KPN koos daarentegen voor het apparaat dat hem bepaald geen windeieren heeft gelegd: de mobiele telefoon, het apparaat dat het snelste van alle technieken uit de 20e eeuw het dagelijkse leven is binnengemarcheerd, en dat nu volgens Dik "net zo onmisbaar is als een warme jas in de winter." Andere specialisten noemden zaken zoals kunststoffen, GPS (Global Positioning System, het systeem waarmee je zeer nauwkeurig je plaats op aarde kunt bepalen), DNA-structuur, katalyse en de

computer. Van der Meer, Veldman en Dik noemden dus respectievelijk drie typen techniek: 1. *in het oog springende techniek* zoals micro-elektronica en de computer, 2. *achterliggende techniek*, zoals laser-licht (en ook DNA-structuur) die andere technieken mogelijk maken, en tenslotte: 3. *verborgen techniek* die zoals Dik het uitdrukte, is als een "warme jas in de winter", dus zo vanzelfsprekend dat je haar pas opmerkt als je haar mist. Die laatste soort techniek is het meest invloedrijk, want naarmate techniek meer inburgerd, wordt zij meer onzichtbaar. Techniek wordt dan zoals een bril een verlengstuk van onszelf. Onze PC, internet en ons mobieltje gaan die kant op, maar ze zijn het nog niet. Ze zijn nog te opvallend. De meest invloedrijke techniek van de afgelopen eeuw is daarom de techniek die door de specialisten niet genoemd is, juist omdat zij te vanzelfsprekend is, namelijk de televisie. Zo heeft elke eeuw haar belangrijkste vinding gehad die als zodanig nu nauwelijks meer herkend wordt, juist omdat haar belang zo verstrekkend is: er was een eeuw van de stad, van het schrift, van de landbouw.

klok

Wat is volgens u de belangrijkste vinding van het afgelopen millennium? Als ik u dat nu vraag, bent u als het goed is met het bovenstaande in uw achterhoofd op uw hoede, en op zoek naar een onopvallende techniek. Die is niet zo ver weg als u denkt, namelijk om uw linkerpols. In

het rijtje van zogenaamde 'sleuteltechnieken', zoals de stad, het schrift en de landbouw, past namelijk een vierde: de klok. Terecht heeft de befaamde historicus Lewis Mumford opgemerkt dat niet de stoommachine, maar de uitvinding van de mechanische klok rond 1300 de weg heeft geplaveid naar onze moderne, geïndustrialiseerde samenleving. De klok werd uitgevonden in de Middeleeuwen in kloosters, omdat zij noodzakelijk was om hier het spirituele leven van vespers en metten te reguleren. De klok sloot naadloos aan bij het Christelijke besef van een universele orde en regelmaat die door God in de vorm van natuurwetten in de werkelijkheid is geschapen. Dat gold met name voor het rationele Westen, dat zich door het schisma van 1054 had afgescheiden van het meer mystieke, Orthodoxe Christendom van het Oosten. De klok synchroniseerde het Westerse leven in de Middeleeuwen, en stemde de mensen binnen de samenleving op elkaar af. De klok produceerde uiteindelijk naast uren ook minuten en seconden, en maakte tijd op die manier abstract en los van menselijke en natuurlijke gebeurtenissen. Zij creëerde zo een geloof in een natuurwetenschappelijke wereld met wiskundige, meetbare gebeurtenissen. Volgens Mumford werden langs deze weg "organische functies" (zoals honger en slaap) in het Westen gereguleerd door de "abstracte tijd". En ook de ruimte werd in coördinaten vastgelegd en wiskundig behandeld. Hetzelfde geldt voor

het opkomend kapitalisme dat alles van waarde uitdrukte in getallen, waardoor de abstracte geldwaarde de meetlat voor waarde is geworden.

culturen

Het leven in het Westen kwam zo onder het beslag van de klok, terwijl het bijvoorbeeld typisch is voor vele Oosterse culturen dat ze een veel losser tijdsbesef hebben. Abstracte klokrentijd is essentieel voor een efficiënt systeem van transport en productie, en het leidt tot arbeidsbesparende machines en tot het belang van productiviteit. In veel ontwikkelingslanden zie je dat een ander tijdsbesef de ontwikkeling in de weg staat. Wij hebben bijvoorbeeld als Delftse vliegtuigbouwkundige onderzoeksgroep veel samengewerkt met Indonesië. In dit land bestaat het culturele begrip van *jam karet*, wat zoiets betekent als 'rubberen tijd' en inhoudt dat het ongepast is om ergens op tijd te zijn. Voor een complexe industrie als de vliegtuigbouw met een lijnproductie die de regelmaat vereist van een klok, is het duidelijk dat de cultuur daar niet op is ingericht, en dat dat spaak moet lopen. Ook in Afrikaanse culturen zie je dat wachten er geen tijdsverspilling is, maar een onderdeel van het sociale leven. Lange-termijn-denken past niet in dat wereldbeeld. Een Zuid-Afrikaanse hoogleraar schreef me laatst over het verschil tussen zijn blanke en gekleurde studenten: "Indien die cultuur so ingestel is dat tyd van minder belang is, sal die produksie laag wees of selfs nie bestaan nie." Ons Westerse wereldbeeld dat met de klok mee kwam - die van dynamiek, orde, efficiëntie en jachtigheid - zit heel diep bij ons ingehakken.

De heidense, voor-christelijke, animistische culturen kennen een

heel ander besef van ruimte en tijd. Tijd is hier niet lineair en gericht op ontwikkeling, maar cyclisch en repeterend volgens de loop van de seizoenen. Voor de animistische mens is elke activiteit door en door religieus, en gericht op het handhaven van het evenwicht van de kosmos. De apparaten waardoor de Westerse mens naar de wereld leerde kijken - de klok, spiegels, wetenschappelijke instrumenten zoals de microscoop en de telescoop, fotografie en televisie en tenslotte internet - beïnvloedden diepgaand de Westerse beleving en ook de spiritualiteit. Het Westerse wereldbeeld werd transparant, abstract, dynamisch, ontheiligd, mechanisch en tenslotte kunstmatig en virtueel.

wereldbeeld

Dat wereldbeeld zie je terugkomen in de vragen die de wetenschap vandaag de dag stelt. Het millennium themanummer van *Scientific American* stelde de volgende vragen centraal voor de noodzakelijk geachte wetenschappelijke vooruitgang tot 2050: "Kan de fysica worden geünificeerd?" (d.w.z. kan de natuurkunde de ene 'theorie van alles' vinden?), "Hoe is het heelal geboren?" (wetenschappers kunnen nu nog maar terugrekenen tot fracties van seconden na de Big Bang), "Kan de code van de DNA gekraakt worden?" (ter grootte van 200 telefoonboeken), "Kunnen we veroudering uitstellen?" (Verwacht wordt dat onze gemiddelde levensduur zal kunnen worden gerekt tot 90 tot 95 jaar), "Hoe creëren onze hersenen onze geest?" en "Kunnen robots intelligent worden?" De laatste vraag werd in het blad als volgt beantwoord. De huidige rekenkracht van computers is 1000 miljoen berekeningen per seconde. Dat is net niet genoeg om de intelligentie die besloten

ligt in de 0,1 gram van de hersenen van een goudvis te evenaren. De huidige computer kan het net van sommige insecten winnen. Amerikaanse wetenschappers zijn daarom druk doende met het ontwerpen en bouwen van een kunstmatige huisvlieg van 43 milligram die vliegt op zonne-energie en die in 2004 de lucht in zal gaan, vooral met het oog op spionagedoeleinden. Maar om de intelligentie van mens te verslaan is het miljoen-voudige nodig, en met het huidige moordende tempo van de ontwikkeling van de computer gaat dat vast binnen dertig tot veertig jaar lukken. De computer zal de mens dan op alle terreinen de baas zijn, schrijft Hans Morvec, een vooraanstaand Amerikaans robotonderzoeker. Deze ontwikkeling van computer-intelligentie zou volgens hem dan 10 miljoen keer sneller zijn gegaan dan de ontwikkeling van menselijke intelligentie in de natuur volgens de evolutietheorie. Zie daar de vragen die de wetenschap graag beantwoord wil zien: De natuur teruggebracht tot een enkele formule, en het ontstaan van het heelal tot een enkel punt. De menselijke geest teruggebracht tot aantallen berekeningen per seconde, tot het tikken van de computerklok. We kennen de mens als we de radertjes van zijn DNA in 200 telefoonboeken in kaart hebben gebracht. We kunnen deze klok dan zo opnieuw afstellen, dat de mens wel honderd jaar kan worden. En we kunnen een computer uiteindelijk zo snel laten tikken, dat hij niet alleen een goudvis maar ook de mens kan evenaren. Dat is het wereldbeeld dat de Westerse wetenschap geschapen heeft en dat begon met de klok.

Christenen belijden dat de mens en de natuur meer zijn dan ingewikkelde klokken. Toch is dat wereldbeeld wel begonnen in het

Christelijke Westen. Bekend is dat Lynn White heeft opgemerkt dat het Christendom wetenschap en techniek enorm heeft gestimuleerd. White geeft de arrogante houding veroorzaakt door het Christendom daarom de schuld van de milieuproblematiek. Hij noemde de volgende drie doorslaggevende elementen van het Christelijke wereldbeeld: 1. Het idee van orde in het geschapen heelal, 2. Geloof in ontwikkeling van de geschiedenis, en 3. De aan de mens gegeven heerschappij over de schepping. White's visie is uitgebreid bekritiseerd en is zeker te nuanceren. Want de geschiedenis is in de Middeleeuwen niet stilgezet, en Renaissance. Verlichting en secularisatie hebben ook hun stempel kunnen zetten. Maar een feit is dat het Christendom een geweldige stimulant heeft betekend en nog steeds grote invloed heeft. Bijvoorbeeld in de VS is de technologie nog steeds omgeven door een religieuze waas van Christelijke thema's zoals de verlossing van de mens en een Goddelijke opdracht.

denkers

Het wordt dus tijd om de hand in eigen boezem steken en te zien of ons Christelijke wereldbeeld wel zo haaks staat op die van de hedendaagse wetenschap. Nemen wij de tijd voor de eeuwigheid, voor kerk, familie, stille tijd, of zijn we net zo druk? Waar blijft de tijd die de efficiënte afwasmachine bespaart? Waar is ons besef van tijd? De gesecculariseerde Joodse denker Rosenstock-Husey signaleerde terecht dat de Westerse mens geen gevoel meer heeft voor tijd en geschiedenis. De abstracte klokkentijd heeft de mens volgens hem tijdloos gemaakt en heeft geleid tot gevoelsarmoede. Volgens Rosenstock is de ellende van de technologie dat zij de

ruimte vergroot door snelle transportmiddelen, en tijd verkort door processen te versnellen. We leven daardoor nog wel in de ruime en de tijd, maar die zijn zo dynamisch en abstract dat ze ons niet langer iets doen. De mens heeft daardoor geen betekenisvol raamwerk meer voor zijn leven. Een beroep was vroeger nog een roeping die van generatie op generatie werd overgedragen, maar is nu een professionele functie uitgedrukt in fte's. Gevoel voor traditie en samenhang en verbondenheid aan de plaats waar we zijn opgegroeid zijn verdwenen. Onze taal is abstract en oppervlakkig geworden, en we hebben daardoor nauwelijks nog woorden voor wat echt belangrijk is in ons leven: schoonheid, en spirituele en menselijke ervaring. We staren ons veelal blind op procedures. Daarom raken preken ons op zondag ook niet meer. Ze spreken een andere taal. Daarom is de kloof tussen de Christelijk boodschap en ons leven doordeels zo diep geworden.

De tweede denker waarop ik hier wil wijzen, is de Russisch-Orthodoxe denker Nicolas Berdjajew. Berdjajew (1874-1948) was diep geschokt door de pijn en het lijden van zijn tijd in Rusland. In een wereld waarin kinderen lijden en gemarteld worden, heerst volgens hem geen harmonie zoals de wetenschappers in het Westen lijken te denken en die in wiskundige modellen wordt uitgedrukt. Hij nam de gebrokenheid als uitgangspunt in plaats van orde en wetmatigheid. De gebroken situatie van de mens betekent dat zijn relaties met de natuur, medemensen en God opgebroken zijn. Na de zondeval kent de wereld volgens Berdjajew geen schitterende orde meer die we (gedcettelijk) zouden kunnen herstellen, als we maar genoeg ons best doen en

wetenschap bedrijven. Wat vooral aan ons aardse leven vastzit, is dat God, mensen en mooie dingen onontkoombaar steeds abstracte objecten worden, en zodoende verder van ons af komen te staan. De theologie bestudeert bijvoorbeeld het Woord van God, maar daardoor gaat er ook zonder dat we dat willen iets verloren van het onbevengende verstaan. We kunnen daar dus maar beter van tevoren rekening mee houden. En de wetenschap en de techniek doen knappe dingen met de natuur, maar er gaat onontkoombaar iets verloren als de mens ergens de schop in zet. En vakantiebestemmingen zijn vaak prachtig, maar als we met z'n duizenden er naar toe vliegen, gaat er onherroepelijk iets van de oorspronkelijke schoonheid verloren. Dat geeft niet, want de relaties worden pas later hersteld. Het gaat pas echt fout als we denken dat theologie of wetenschap en techniek of toerisme wel de volledige werkelijkheid laten zien van God of van de natuur. De mens wil daar vaak zijn zekerheid aan ontnemen door van God, of de medemens of de natuur een beeld te maken, en ze vervolgens als een klok te behandelen en te ontleden. Maar hij maakt zichzelf dan volgens Berdjajew tot een slaaf van zijn gedachtespinsels, van afgoden. Het maakt een eind aan spiritualiteit en medemenselijkheid, en wetenschap en techniek gaan dan heersen over wijsheid. De klokkentijd regeert dan en de mens verwordt tot een snelle computer. De wereld die we dan zien is een virtuele schijnwerkelijkheid, waarin geen plaats of tijd is voor rust, contemplatie en overdenking. De eeuwigheid is er dan uit verdreven, omdat er gewoon geen tijd is voor de eeuwigheid.

Dr. A. Vlot is universitair docent aan de Technische Universiteit te Delft.